

*Дерябіна С.В., старша викладачка
кафедри методики викладання і
змісту освіти
Резніченко Г.В., старша викладачка
кафедри методики викладання і
змісту освіти
Шатайло Н.В., старша викладачка
кафедри
методики викладання і змісту освіти*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МИСТЕЦТВО» У 2021/2022 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Предмети освітньої галузі «Мистецтво» спрямовані на розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів, формування їх художньо-образного, асоціативного, критичного мислення; створення сприятливих умов для продукування креативних ідей, реалізацію власних творчих потреб у художній діяльності та пізнанні. Водночас, через образний зміст творів мистецтва, відкриваються широкі можливості ефективно впливати на виховання патріотизму, моралі та інших цінностей.

Педагоги мистецьких дисциплін мають спрямовувати свою діяльність на досягнення мети повної загальної середньої освіти, визначеної у ст. 12 Закону України «Про освіту» як «всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності».

Реалізація завдань мистецької освітньої галузі у початковій школі

Проектуючи мистецько-освітній процес учителю варто орієнтуватись на реалізацію мети мистецької освітньої галузі, окреслену у Державному стандарті початкової освіти як «формування культурної та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті, поваги до національної та світової мистецької спадщини».

Зміст мистецької освітньої галузі може реалізовуватися як через інтегрований курс «Мистецтво», так і через окремі предмети за видами мистецтва: образотворче мистецтво і музичне мистецтво. Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою. За умови обрання закладом

загальної середньої освіти викладання мистецтва через окремі предмети, у робочому навчальному плані зазначається: «Мистецтво: образотворче мистецтво», «Мистецтво: музичне мистецтво», на які відводиться по 1 годині на тиждень.

Однак, на відміну від організації викладання предметів мистецтва в попередні роки, в НУШ в обох варіантах необхідною умовою є дотримання інтегративного підходу до опанування учнями програмового змісту через його узгодження між предметами мистецтва, а також між мистецькими уроками та змістом інших освітніх галузей. ДЕТАЛЬНІШЕ: https://drive.google.com/file/d/16RXekbT3fVgHUVe7v1kvNy4Yvf_EVIVj/view?usp=sharing

Звертаємо увагу на те, що Нова українська школа приділяє значну увагу розвитку творчості (креативності) та емоційного інтелекту – наскрізних умінь особистості, необхідних їй упродовж життя (за висновками світових експертів) та визначених Законом України «Про освіту» (стаття 12), якостей, що активно розвиваються у процесі таких видів мистецької діяльності як спів, малювання, гра на дитячих музичних інструментах, імпровізація, інсценізація, активне сприймання творів мистецтва для розуміння їх впливу на людину. У Державному стандарті початкової освіти та Типових освітніх програмах (мистецька освітня галузь) зроблено вагомий акцент на формування в межах цієї освітньої галузі таких мистецьких умінь, які б ефективно сприяли розвитку дитячої творчості, творчому та особистісному самовираженню, активному (діяльнісному) збагаченню емоційного досвіду.

Поширеною є думка практиків, що заняття мистецтвом неодмінно забезпечує розвиток емоційного інтелекту, тоді як насправді цей розвиток має здійснюватись цілеспрямовано протягом усього періоду навчання, причому із використанням відповідних методів (фасилітована дискусія, арт-педагогічні методи, аналогії, вправи на релаксацію, візуалізацію, порівняння тощо).

Передусім, необхідно вчити дітей відчувати мистецтво на чуттєвому рівні, а не на когнітивному. В процесі розвитку емоційного інтелекту вкрай важливим є застосування інтегративних художньо-педагогічних технологій. Спрямованість розвитку емоційного інтелекту засобами мистецтва передбачає використання сукупності методів і прийомів у розвитку навичок експресивної виразності, розвитку вмінь ідентифікувати, розуміти свої емоції, здатності налагоджувати і підтримувати ефективну взаємодію в умовах арт-простору. Детальніше за посиланням: <https://drive.google.com/file/d/1arkdhOJ3WV4DheZShJcUfX9tLGI-C0J/view?usp=sharing>

Викладання предметів мистецької освітньої галузі у 1–4 класах здійснюватиметься за однією з Типових освітніх програм авторських колективів

під керівництвом Савченко О. та Шияна Р., які розміщені у розділі «Програми Нової української школи» на сайті МОН України за покликанням: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

Для досягнення визначених програмою результатів навчання вчитель самостійно може визначати тематику навчання, мистецький контент (художній матеріал), обсяг годин на вивчення окремої теми, поурочний розподіл опанування кожної теми, технології навчання тощо. Зазначимо, що мистецькі твори для сприймання та виконання учнями мають відповідати критеріям їх високої художньої якості, цікавості для учнів і відповідності їх віку. Вищезначене педагог відображає у календарно-тематичному плані на навчальний рік, відповідно до якого він здійснює навчання здобувачів освіти.

Упродовж навчання у початковій школі у дітей мають системно формуватися виконавські уміння та навички, характерні для кожного окремого виду художньої діяльності: опанування графічних, живописних, декоративних технік, знайомство з правилами композиції, кольорознавства, ліплення тощо (з образотворчого мистецтва); формування вокальних та хорових навичок (з музичного мистецтва); набуття елементарних акторських та хореографічних умінь під час театралізацій, інсценізацій, рольових ігор, рухів під музику тощо. Водночас, в контексті інтегрованого навчання відбувається формування поліхудожніх умінь та якостей (здатність до порівняння мови різних видів мистецтва, відтворення різних явищ через музичні інтонації, малюнок, рух, жест, «оживлення» творів образотворчого мистецтва, візуалізація музики тощо). Формування кожного з вищезазначених мистецьких умінь потребує особливого фахового педагогічного підходу.

З огляду на продовження у 2021/2022 навчальному році впровадження концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», пріоритетними залишаються завдання створення у закладах загальної середньої освіти освітнього середовища для реалізації інтегративного підходу до компетентісно орієнтованого навчання, забезпечення умов для взаємодії учасників освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства та в умовах психологічної комфортності.

Необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання інтегративного підходу у навчанні, який може розглядатися у декількох значеннях:

у вузькому – через узгодження програмового змісту в межах галузі між різними навчальними предметами (за умови автономного викладання предметів «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво»);

у широкому – через узгодження предметів мистецької освітньої галузі із змістом інших освітніх галузей (наприклад, сприймання музичного твору, мультфільму тощо у процесі вивчення математики, мови тощо), за умови дидактичної доцільності і коректності використання того чи іншого матеріалу.

Акцентування освіти на реалізацію компетентнісного підходу зумовлює формування ключових компетентностей, що має відбуватися системно і природньо упродовж усього періоду навчання на уроках (чи у певних навчальних ситуаціях), де це педагогічно доцільно: учитель має застосовувати свій методичний інструментарій тільки у контексті реалізації завдань мистецької освітньої галузі через відповідні мистецькі трактування і приклади.

Необхідно враховувати, що учні 4 класу продовжують другий цикл початкової освіти. Він передбачає інтегративно-предметну основу організації освітнього процесу зі зменшенням у ньому частки ігрових методів відносно проблемно-пошукових, дослідницьких та інших методів навчання. Ця особливість зумовлює певні організаційні зміни та вибір таких методик, які створюють для учня ситуацію самостійного вибору, вияву відповідальності й ініціативності, критичної оцінки й сміливості у прийнятті рішень, здатності в команді вирішувати проблеми.

У початкових класах допускається застосування технології «перевернутий клас» (учитель надає навчальний матеріал для вивчення вдома, а на уроці проводить практичне підкріплення знань учнів), «ротація за станціями» (учні працюють у класі та за визначеним графіком проходять окремі станції: групова робота, самостійна робота за комп'ютером, спілкування з учителем тощо), «ротація за кімнатами» (учні працюють у класі та за визначеним графіком проходять окремі станції: групова робота, спілкування з учителем тощо, а для виконання самостійної роботи за комп'ютером переходять у комп'ютерний клас).

Державний стандарт початкової освіти, регламентуючи свободу педагогічних спільнот у виборі шляхів навчання, виховання і розвитку школярів, відкриває можливість вибору та створення власного навчального забезпечення освітнього процесу. Чинні вимоги до його якості доповнюються показниками, що відповідають пріоритетам нового Державного стандарту і передбачають: реалізацію ідеї інтеграції; дослідницький підхід до формування умінь; конструювання знань, а не їх відтворення; організацію пошуку інформації з різних джерел; розвиток критичного мислення, творчості тощо.

Провідними видами діяльності відповідно до змістових ліній програми є художньо-творча діяльність, пізнання (сприймання та інтерпретація мистецтва), комунікація через мистецтво, у процесі яких відбувається формування і розвиток предметних мистецьких компетентностей – музичних, образотворчих тощо. Поступове і системне набуття учнями художнього досвіду здійснюється у

тісному їх взаємозв'язку. Тільки за умови, коли учні будуть активно сприймати художні образи, творити їх самостійно (або у взаємодії з іншими), виявляти власну позицію, здійснювати творчий відбір художніх засобів – діяльність на уроках мистецтва буде ефективно впливати на розвиток емоційної сфери дитини (в тому числі емоційного інтелекту), формування художньо-образного, критичного, інших видів мислення, виховання художніх потреб, інтересів, смаків тощо. Більш детально з рекомендаціями щодо використання потенціалу мистецтва у розвитку художньо-образного мислення можна ознайомитись за посиланням: <https://drive.google.com/file/d/1embro1O9rtHwc1YLWLhU082gb8Rs5DhP/view?usp=sharing>

Другий цикл навчання у цьому контексті є важливим, адже діти вже мають певний мистецький досвід, здобутий на першому циклі навчання, у них активно розвиваються мислення, пам'ять, увага, уява. Тому важливе завдання педагога – підтримати і активно розвивати уміння та навички в галузі мистецтва.

У художньо-творчій діяльності з музичного мистецтва необхідно приділяти увагу формуванню вокальних навичок дітей (зокрема, співу в унісон). При цьому зазначимо, що використання електронного супроводу («мінус»-фонограм) доцільно лише на заключному етапі вивчення вокального твору. Важливим акцентом у діяльності педагога залишається розвиток ритмічного чуття, який здійснюється через створення ритмічного супроводу до власного співу, гру на елементарних музичних інструментах (в тому числі, в ансамблі), хореографічних рухах під музику тощо. На уроках мистецтва необхідно давати учням можливість у виявленні власної музичної творчості через імпровізації, створення ритмічних послідовностей, мелодій тощо.

Звертаємо увагу, що знайомство учнів з музичною (в тому числі нотною) грамотою має відбуватися природньо, у безпосередній музичній діяльності – співі, грі на елементарних музичних інструментах тощо.

В образотворчій діяльності учні, на основі вже отриманого художнього досвіду, мають системно і послідовно опановувати секрети мови візуальних мистецтв, зокрема різні живописні і графічні техніки, способи ліплення, деякі техніки декоративно-ужиткового мистецтва, знайомитися з елементарними законами композиції, перспективи, основами кольорознавства, способами стилізації тощо. Для досягнення поставлених завдань педагогу необхідно не тільки запропонувати відтворити той чи інший зразок, а й сприяти розвитку творчості дитини: показати варіативність виконання завдання в межах поставленої навчальної цілі; запропонувати можливість додавання елементів (відмінних від запропонованого зразка) у власну композицію тощо. Більш детально з рекомендаціями щодо використання потенціалу мистецтва в образотворчій діяльності учнів можна ознайомитись за посиланням:

https://drive.google.com/file/d/1WtyqJAw9X_R_cr59fK_RioHplWKkMnj/view?usp=sharing

Набуття елементарних умінь з театрального та хореографічного мистецтва має відбуватися природньо у тісному зв'язку з іншими видами діяльності: рухи під музику, інсценізація творів мистецтва тощо.

Водночас, в контексті інтегрованого навчання відбувається формування поліхудожніх умінь та якостей (здатність до порівняння мови різних видів мистецтва, відтворення різних явищ через музичні інтонації, малюнок, рух, жест, «оживлення» творів образотворчого мистецтва, візуалізація музики тощо).

У процесі аналізу-інтерпретації творів мистецтва слід привчати уважно слухати і споглядати твори мистецтва, висловлювати власні враження, розширювати словниковий запас учнів для характеристики мистецьких творів, шукати зміст, розуміти, яким чином він розкривається (через характеристику художньої мови). Водночас, у процесі обговорення не слід вдаватися до суто мистецтвознавчого аналізу, а застосовувати різні методичні прийоми та методи для зацікавлення учнів та їх занурення у зміст твору. Системно і послідовно потрібно привчати дітей визначати, описувати емоційні стани, викликані почутим, побаченим, формувати культуру емоційного сприймання й реагування на твір мистецтва.

Окрім того, важливо привчати дітей не тільки творити і самовиражатися, але й презентувати результати власної творчості, брати участь у шкільних мистецьких заходах (концертах, виставках, інсценізаціях тощо), а з часом виявляти ініціативу їх створення, спілкуватися з друзями та знайомими про мистецтво. Пізнання мистецтва відбувається, як через художньо-творчу діяльність, так і активне сприймання творів різних видів мистецтва та знайомства з особливостями їхньої художньо-образної мови.

Система оцінювання результатів навчання в мистецькій освітній галузі ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня (учениці). Оцінюється не рівень недоліків і прорахунків, а рівень прогресу особистісних досягнень, тому критерієм перевірки та оцінювання результатів мистецької освіти є динаміка особистісного розвитку учня (учениці). Безперечно, певну роль у мистецькій сфері відіграють спеціальні художні здібності (музичний слух, вокальні дані, відчуття ритму, кольору, пропорцій, симультанне образне сприймання тощо), які можуть впливати на освітні результати учнів. Втім для створення об'єктивності системи оцінювання, перевірка має інтегрувати такі показники:

- ставлення дитини до мистецької діяльності, її активність та ініціативність, її особистісний зріст у порівнянні з її попередніми досягненнями (формувальне оцінювання);

- досягнення дитини у різних видах діяльності відповідно до показників успішності, визначених освітньою програмою (підсумкове оцінювання). Додатковими засобами стимулювання пізнавальної активності учнів є самооцінка та оцінювання результатів спільної діяльності за попередньо визначеними критеріями.

Для якісної реалізації інтегрованого підходу у навчанні мистецтву вчителями можуть бути використані підручники, які пройшли конкурсне випробування і рекомендовані до впровадження в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. З переліком підручників та їх електронними версіями можна ознайомитися на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» на сторінці електронної бібліотеки за покликанням <https://cutt.ly/DyAqLI9>

Кожен із підручників, відповідаючи типовим освітнім програмам, представляє авторську модель інтегрованої мистецької освіти (тематизм, твори для сприймання і творення, система завдань тощо). Втім, підручник – це навчальне видання для учня, інструмент для оптимізації його (її) навчання. Педагогу він може слугувати орієнтиром для конструювання уроків у частині визначення тематизму, добору мистецького матеріалу та методичного інструментарію. Водночас для досягнення цілей і завдань кожного конкретного уроку, зокрема формування тих чи тих очікуваних результатів навчання, визначених типовою освітньою програмою, педагогу необхідно залучати дітей до різних видів художньо-творчої діяльності. Для реалізації педагогічних завдань вчитель може використовувати різний мистецький контент та методичний інструментарій, зокрема який не охоплено змістом підручника. Тому наголосимо, основним нормативним документом, що визначає зміст та вимоги освіти в закладі освіти є типова освітня програма, а підручник – один з педагогічних засобів (з-поміж багатьох інших), що допомагає розв'язувати освітні завдання, визначені програмою.

У практиці впровадження концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» варто скористатися навчально-методичні посібниками для педагогічних працівників, електронні варіанти яких доступні для завантаження на сайті Інституту модернізації змісту освіти на сторінці електронної бібліотеки за покликанням: <https://cutt.ly/lyP5Ay2>

Зокрема мистецька освітня галузь представлена навчально-методичними посібниками для практичного застосування:

- «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1-2 класах на засадах компетентнісного підходу» (авт. Масол Л. М.). Режим доступу:

<https://lib.imzo.gov.ua/navchalno-metodichn-posbniki/dlya-pedagogchnikh-pratsvnikv/navchalno-metodichniy-posbnik-nova-ukrainska-shkola-metodika->

[navchannya-integrovanogo-kursu-mistetstvo-u-1-2-klasakh-na-zasadakh-kompetentnsnogo-pdkhodu-avt-masol-l-m/](https://lib.imzo.gov.ua/navchalno-metodichn-posbniki/dlya-pedagogchnikh-pratsvnikv/navchalno-metodichniy-posbnik-nova-ukrainska-shkola-metodika-navchannya-integrovanogo-kursu-mistetstvo-u-1-2-klasakh-na-zasadakh-kompetentnsnogo-pdkhodu-avt-masol-l-m/)

- «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 3-4 класах закладах загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу» (авт. Масол Л.М.). Режим доступу:

<https://lib.imzo.gov.ua/navchalno-metodichn-posbniki/dlya-pedagogchnikh-pratsvnikv/navchalno-metodichniy-posbnik-nova-ukrainska-shkola-metodika-navchannya-integrovanogo-kursu-mistetstvo-u-3-4-klasakh-na-zasadakh-kompetentnsnogo-pdkhodu/>

Варто ознайомитись зі змістом навчально-методичного посібника «Нова українська школа: poradnik dla vchitelya» (авт. Шиян Р. Б., Софій Н. З., Онопрієнко О. В., Найда Ю. М., Пристінська М. С, Большакова І. О. За загальною редакцією Н. М. Бібік, доктора пед. наук, професора. Режим доступу: <https://lib.imzo.gov.ua/navchalno-metodichn-posbniki/dlya-pedagogchnikh-pratsvnikv/navchalno-metodichniy-posbnik-nova-ukrainska-shkola-poradnik-dlya-vchitelya-avt-shiyan-r-b-sofy-n-3-onoprko-o-v-nayda-yu-m-pristnska-m-s-bolshakova--o-za-zagalnoyu-redaktsyu-n-m-bbk-doktora-ped-nauk-profesora-dysnogo-chlena-napn-ukrani/>

Корисними для вчителів мистецтва у початковій школі стануть також матеріали вебінару «Методичні прийоми викладання мистецтва в 3-4 класах НУШ», спікерами якого є авторки підручників і посібників для початкової, середньої та старшої школи: Масол Л.М., к.п.н., старший науковий співробітник, професор кафедри філософії освіти та освіти дорослих Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України; Гайдамака О.В., к.п.н., старший науковий співробітник відділу наукового та навчально-методичного забезпечення змісту дошкільної та початкової освіти в Новій українській школі ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»; Колотило О.М., к.п.н., учитель-методист, учитель вищої категорії, викладач початкових класів Чернігівського ліцею № 22 Чернігівської міської ради. Вебінар розміщено за покликанням: https://www.youtube.com/watch?v=F1IR2reCIj8&t=8s&ab_channel=%D0%92%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0

Переглянувши вебінар ви дізнаєтеся, як формувати емоційний інтелект та такі мистецькі уміння, які б ефективно сприяли розвитку дитячої творчості; отримаєте практичні поради про формування поліхудожніх умінь та якостей; ознайомитесь з новими методичними прийоми та методами для зацікавлення учнів та ефективно налаштування роботи з учнями на уроках мистецтва під час дистанційного навчання.

Предмети освітньої галузі «Мистецтво» в основній і старшій школі

У 2021/2022 навчальному році вивчення предметів освітньої галузі «Мистецтво» в основній і старшій школі здійснюватиметься за такими програмами: «Мистецтво. 5-9 класи» (оновлена); «Мистецтво. Рівень стандарту. 10-11 класи», «Мистецтво. Профільний рівень. 10-11 класи» Програми розміщені на офіційному вебсайті МОН:

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>;

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>;

В основній школі (у 5-7 класах) зміст освітньої галузі «Мистецтво» (у відповідності до навчальної програми) може реалізовуватися як через інтегрований курс «Мистецтво», так і через окремі предмети за видами мистецтва: «Образотворче мистецтво» і «Музичне мистецтво». Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою. У 8-9 класах та в старшій школі (10-11 класи) зміст освітньої галузі «Мистецтво» реалізується через інтегрований курс «Мистецтво».

Наголошуємо, що для формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компоненту змісту програм предмети освітньої галузі «Мистецтво» мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного мистецтва, вчитель образотворчого мистецтва, вчитель художньої культури). Про це йдеться у відповідному листі МОНУ ([Лист №1/9-298 від 09.06.2016 Міністерства освіти і науки України "Про викладання навчального предмета "Мистецтво"](#)).

Враховуючи те, що програма інтегрованого курсу «Мистецтво» представляє органічне поєднання змісту різних видів мистецтва з домінантністю музичного і образотворчого, цей курс може викладати як один, так і два вчителі (вчитель музичного мистецтва; вчитель образотворчого мистецтва), які мають співпрацювати у команді, узгоджуючи планування своїх уроків. Для більш ефективного впливу мистецтва та розкриття теми (уроку, семестру) рекомендуємо уроки інтегрованого курсу у розкладі ставити парно: музичне мистецтво, образотворче мистецтво.

Характерною особливістю навчальних програм для основної та старшої школи є варіативність художнього наповнення змісту: учитель самостійно може обирати різноманітні твори мистецтва для реалізації завдань програми, розкриття теми уроку та набуття учнями ключових і предметних компетентностей, визначених програмою.

На допомогу вчителю, як орієнтир для конструювання уроків у частині добору мистецького матеріалу, методичного інструментарію тощо, можуть бути

підручники, розроблені різними авторськими колективами для різних моделей викладання мистецьких дисциплін («Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво»). Усі чинні підручники зазначені у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті МОН та на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за покликанням: <https://cutt.ly/oyP5J3V>

Цінність кожного з підручників полягає у ретельно відібраній, оптимально збалансованій інформації для опанування учнями певної теми програми. Інформацію подано у текстовому і візуальному форматах. Завдяки різним видам завдань (зокрема інтерактивних) учні основної та старшої школи спроможні засвоювати подану інформацію самостійно (чи в групі), проводити обговорення творів мистецтва, висловлювати власні судження та відстоювати свою позицію тощо. Водночас, різноманітність методичного апарату кожного з підручників сприяє розвитку педагогічної креативності, урізноманітненню форм роботи з мистецьким матеріалом, що в результаті підвищує зацікавленість учнів предметом вивчення. Наявні матеріали для вокально-хорової роботи та візуальні матеріали для виконання практичної роботи з образотворчого мистецтва (поетапні педагогічні малюнки) значно полегшують знайомство учнів з секретами музичної чи образотворчої майстерності. Таким чином, використання підручника у поєднанні з інтерактивними формами діяльності сприяє поступовій зміні типу викладання навчального предмету (з монологічного на діалогічний), а традиційні уроки-лекції перетворюються у цікаві уроки-дослідження, уроки-квести, уроки-мандрівки тощо.

Разом з тим зазначимо, що підручник – це, щонайперше, навчальне видання для учнів, педагогічний інструмент для оптимізації їх навчання. Тому педагогу важливо знайти оптимальний збалансований алгоритм використання підручника у поєднанні з іншими видами мистецької діяльності на уроках мистецтва. Адже для досягнення цілей і завдань кожного конкретного уроку, зокрема формування тих чи тих очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності, визначених навчальною програмою, педагогу необхідно залучати учнів до різних видів художньо-творчої діяльності, зокрема і не охопленими змістом підручника. Тому наголосимо, основним нормативним документом, що визначає зміст та вимоги освіти є навчальна програма, а підручник – один з педагогічних засобів (з-поміж багатьох інших), що допомагає розв'язувати освітні завдання, визначені програмою.

У основній та старшій школі пріоритетом залишається органічне впровадження компетентнісного, інтегрованого, діяльнісного, особистісно-орієнтованого підходів у навчанні мистецтву.

Особливості впровадження змісту загальної мистецької освіти в основній та старшій школі, зокрема впровадження **компетентнісного підходу** окреслено в методичних рекомендаціях попередніх років (листи МОН від 17.08.2016 № 1/9-437 (8 клас); від 09.08.2017 № 1/9-436 (9 клас); від 03.07.2018 № 1/9-415 (10 клас); від 01.07.2019 № 1/11-5966 (11 клас).

Нагадаємо, що з метою інтеграції навчальних предметів і предметних циклів, формування ключових та міжпредметних компетентностей у змісті навчальної програми «Мистецтво 5-9 кл.» реалізуються **наскрізні змістові лінії** – соціально значущі надпредметні теми, які сприяють формуванню в учнів уявлення про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання у різних ситуаціях. На сайті Інституту модернізації змісту освіти за покликанням: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/mystetstvo-naskrizni-zmistovi-liniji/>

розміщено означену програму із зазначенням посилань на навчально-методичні посібники, що допоможуть педагогам практично реалізувати єдині для всіх навчальних предметів наскрізні змістові лінії: «Екологічна безпека й сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність» (режим доступу: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/mystetstvo-naskrizni-zmistovi-liniji/>). Перейшовши за гіпертекстовим посиланням виділеним блакитним кольором в тексті програми «Мистецтво», можна завантажити для використання матеріали, побудовані на інтерактивних педагогічних технологіях, що допоможуть учителям мистецьких дисциплін організувати результативну діяльність учнів в процесі розкриття наскрізних змістових ліній.

Персоніфікований підхід – невід'ємна складова забезпечення цілісного освітнього процесу в системі освіти, орієнтований на формування компетентностей учнів. Даний підхід надає можливість педагогу право вибору, варіанти освітніх програм, маршрутів, освітніх послуг, здійснювати навчання за індивідуальними освітніми траєкторіями відповідно до можливостей особистості. Реалізація даного підходу дозволяє спиратися на внутрішні ресурси особистості учня, розробляти перспективні проекти особистісного зростання спрямовані на вирішення реальних навчальних завдань та орієнтацію на практику. Особливістю персоніфікованого навчання є те, що це завжди співтворчість і партнерство педагога і учнів, які реалізуються на двох рівнях. Перший можна умовно назвати імітаційно-творчим, він передбачає різноманітні ситуації, в яких педагог пропонує творчі завдання, вирішення яких відоме йому, але поки невідоме для учнів, і тому їхня діяльність має пошуковий, творчий характер. Проте в об'єктивному сенсі це все ж імітація творчості, відтворення

того, що вже було, пошук уже відомих відповідей. Другий рівень співпраці досягається у тому випадку, коли не лише учні, а й сам педагог не знають наперед готового вирішення проблеми і майбутнього результату. Тоді й виникає дійсно спільний пошук, в якому співпадають і цілі, і предмет, і характер діяльності сторін, що співпрацюють. Радимо детальніше ознайомитись з особливостями персоніфікованого підходу на с. 385 Збірника матеріалів міжнародної інтернет-конференції, розміщеного за покликанням: <http://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/5638/document.pdf>

Провідною ознакою сучасної освіти є тяжіння до інтегрування різного роду навчальної інформації під час викладання певної навчальної дисципліни. Загальна мистецька освіта, надаючи варіативність щодо можливості викладання за монопредметними («Музичне мистецтво»; «Образотворче мистецтво») чи інтегрованим («Мистецтво») курсами, системно і послідовно впроваджує **інтегрований підхід** в освітній процес. Зокрема у початковій школі він реалізується переважно на засадах тематичної інтеграції. В основній та старшій школі, крім тематичної, застосовуються й інші види інтеграції, зокрема естетико-мистецтвознавча (художньо-мовна, жанрова, художньо-стильова тощо). Цілісна структура програми «Мистецтво. 5-9 класи» передбачає наскрізний тематизм та логіку побудови змісту за роками навчання від 5 до 9 класу. У 5-му класі учні засвоюють особливості мови різних видів мистецтва, у 6-му класі – палітру жанрів музичного та образотворчого мистецтва, у 7-му класі – новітні явища в мистецтві в єдності традицій і новаторства. У 8-9 класах учні знайомляться зі стилями і напрями мистецтва. Навчальні програми «Мистецтво» для 10-11 класів логічно продовжують ознайомлення учнів з мистецтвом на прикладі мистецтва культурних регіонів світу (європейського, далекосхідного, арабомусульманського, індійського, африканського, американського). Таким чином, інтегрований підхід у мистецькій освіті є наскрізним упродовж усього навчання в школі.

В умовах постійного збільшення обсягів різноманітної інформації, зокрема мистецької, підлітку дедалі складніше обрати найважливішу або зібрати її у цілісну картину. Тож актуальною проблемою залишається переформатування методів і прийомів навчання, в результаті чого традиційний ілюстративно-пояснювальний підхід поступово й ефективно інтегрується з діяльнісним підходом у навчанні. Це сприяє формуванню у підлітка потреби в активному здобутті нових знань та умінь, позитивного емоційного ставлення до пізнання, розвитку критичного мислення тощо.

Кожна людина від народження наділена певним потенціалом. Оптимально розкритися цей потенціал може в результаті власної, активної практичної діяльності. Саме тому у 5-7 класах пріоритетними на уроках мистецьких

дисциплін залишаються різноманітні форми практичної діяльності учнів, у процесі чого відбувається їхнє самовираження у співі (зокрема виконанні одноголосних та багатоголосних творів, спів в ансамблі та хорі), інструментальному музикуванні, малюванні, ліпленні, конструюванні тощо. Водночас, доцільно спонукати учнів до прояву різних мистецьких ініціатив: наприклад, виконання улюблених пісень, власних інтерпретацій виконання творчих робіт (зокрема, із застосуванням цифрових та медіа ресурсів), організації арт-мобів, різноманітних мистецьких (в тому числі, дослідницько-пошукових) заходів, тощо.

Діяльнісний підхід застосовується (через різні інтерактивні форми роботи) і під час сприймання та аналізу творів різних видів мистецтва. Поступово, з року-в-рік, учні набувають досвіду обговорювати, дискутувати, не боятися виявляти емоційно-ціннісне ставлення щодо мистецтва тощо. Починаючи з 8 класу домінантність провідних видів діяльності на уроках мистецтва певною мірою переформатовується, художньо-практична діяльність набуває дещо іншого «забарвлення». Творче самовираження підлітків у музичній, образотворчій чи іншій мистецькій діяльності необхідно підтримувати і розвивати, втім доцільно спрямовувати відповідно до їхніх потреб та інтересів у співі чи малюванні (зокрема, у цифровому форматі), конструюванні, фільмуванні, театралізації тощо, в тому числі, у процесі виконання різноманітних мистецьких проєктів (індивідуальних, колективних). Зазначимо, що проєктну діяльність учнів потрібно ретельно планувати, поетапно відстежувати й оцінювати результати. Учителю доцільно допомагати учням організовувати свою роботу, вчасно коректувати її, консультувати в разі виникнення труднощів. Важливим видом діяльності стає аналіз-інтерпретація творів мистецтва, у процесі якого формується критичне мислення, навички здобуття, опрацювання та аналізу необхідної мистецької інформації, виявлення і обґрунтування власного ставлення до твору мистецтва чи мистецького явища тощо. Спрямування учнів на активну діяльність сприяє надання їм більшої самостійності і відповідальності, сприяє кращому осмисленню учнями мети та результатів своєї діяльності, усвідомлення, що вони є не об'єктом, а суб'єктом освітньої діяльності. Таким чином, відбувається переорієнтація учнів від пасивного навчання («вчитель мене навчить») до активного учіння («я прагну багато чого навчитися»). Адже тільки в активній мистецькій діяльності підлітки зрозуміють власну причетність до мистецького середовища, що оточує їх повсякденно, його впливу і можливостей використання у власному житті.

У контексті вищезазначеного, на уроках предметів освітньої галузі «Мистецтво» не рекомендуємо будь-які письмові форми робіт (запис учнями будь-якої інформації зі слів учителя чи з дошки, контрольних, самостійних,

домашніх робіт, написання рефератів тощо). Це спричиняє додаткове недоцільне навантаження учнів. Письмовий формат може використовуватися за потреби у старших класах, наприклад, для презентації результатів дослідно-пошукової (проектної) діяльності, яка може бути задіяна не більше 1-2 рази на семестр.

Впровадження в освіту **особистісно-орієнтованого підходу** набуло особливого значення у контексті уведення формувального оцінювання. Особистісно-орієнтований підхід передбачає співпрацю та співтворчість учня та вчителя, де головною дійовою особою освітнього процесу є учень (учениця). **Формувальне оцінювання**, як один з педагогічних інструментів у реалізації особистісно-орієнтованого підходу в освіті, триває постійно упродовж навчання учня (учениці) у школі та спрямовує вчителя відстежувати динаміку його (її) розвитку, визначити особисті переваги, досягнення у пізнавальній, художньо-творчій, іншій діяльності, тобто пізнати учня (ученицю) як особистість, розкрити та розвинути його (її) індивідуальні мистецькі здібності, задовільнити потреби, дати можливість самовиражатися через мистецтво. При цьому особливості дитини можуть впливати на темп навчання, внаслідок чого вона може досягати вказаних результатів раніше або пізніше від завершення зазначеного циклу чи рівня.

Орієнтирами для здійснення формувального оцінювання є вимоги, визначені навчальною програмою. Їх використовують: для організації постійного спостереження за динамікою формування певних умінь та навичок, що співвідносяться з очікуваними результатами та особистим розвитком учня (учениці). Також їх використовують для обговорення навчального поступу з учнями та їхніми батьками або особами, які їх опікують.

У процесі **підсумкового оцінювання** звертаємо увагу на те, що перевірка має інтегрувати з одного боку досягнення учнів у різних видах діяльності, з іншого - їх ставлення до предмету, активність та ініціативність. Тематична атестація проводиться один раз або двічі на семестр та виставляється в журналі в окрему колонку без дати. Деякі теми програми розраховані на вивчення впродовж семестру. Тому з метою узагальнення вивченого доцільно здійснювати проміжне оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності учнів, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета упродовж семестру. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

Оформлення сторінок журналу здійснюється відповідно до Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11 (12) класів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН від 03.06.2008 № 496). З-поміж домашніх завдань

рекомендовані завдання на слухання та інтерпретацію музики в навколишньому середовищі, завдання творчого спрямування, спостереження та замальовки ескізного характеру з натури, з пам'яті тощо. У старших класах можуть бути завдання практично-творчого чи дослідницько-пошукового характеру (зокрема, виконання проєктів) з використанням матеріалів підручника тощо

У разі виникнення потреби в організації **дистанційного навчання**, звертаємо увагу, що у межах академічної автономії питання організації освітнього процесу, виконання освітньої програми, навчального плану є внутрішніми питаннями кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників. Отже, під час дистанційного навчання, учителі мають вжити заходів щодо виконання календарно-тематичних планів із додержанням вимог державних стандартів освіти шляхом використання технологій дистанційного навчання та, за потреби, ущільнення відповідного матеріалу (на розсуд учителя) з організацією повторення окремих тем на початку очного навчання. На допомогу вчителям розроблено методичні рекомендації «Організація дистанційного навчання в школі», розміщені за посиланням <https://nus.org.ua/news/yak-nalagodyty-dystantsijne-navchannya-posibnyk-dlya-shkil-vid-go-smart-osvita-ta-mon/>

У сучасних освітніх реаліях інформаційні технології є потужним стратегічним ресурсом, який відкриває широкі перспективи і впливає на процеси навчання мистецтва і систему освіти в цілому. Справжнім викликом і водночас можливістю для педагогів стає дотримання оптимального балансу між формами навчання на основі інформаційних технологій, які надають можливість поєднувати офлайн та онлайн простір, гейміфікувати, модифікувати, адаптувати, імпровізувати, збирати дані. За умови здійснення дистанційного/змішаного навчання учень здебільшого сам вирішує, скільки часу присвятити перегляду відео та виконанню завдань, скільки разів прослухати матеріал. Така система дає змогу навчатися у власному темпі, у зручній для учня час і в зручному місці. Завдання педагога – модерувати процес навчання мистецтва, справедливо оцінювати, надаючи зворотній зв'язок, вчити мислити і розуміти світ, створювати комфортну атмосферу, мотивувати до навчання, бути провідником, який допомагає, пояснює та підтримує тих, хто вчиться. Практичні рекомендації щодо здійснення дистанційного/змішаного навчання розміщено за покликанням: https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/560545/sitepage_268/files/mistectvo_distacijne_navchannya_na_karantini.pdf

У вільному доступі існує безліч онлайн-інструментів, які дозволяють не припиняти та перебудувати освітній процес. Цифрові інструменти мають відповідати поставленим методичним цілям, тобто тому, наскільки певний сервіс чи ресурс є доцільним для досягнення очікуваних результатів навчання. Із метою

забезпечення організації освітнього процесу та виконання освітніх програм учитель може створювати власні вебресурси або використовувати інші вебресурси на свій вибір у синхронному та асинхронному режимі з обов'язковим посилання на джерела використаної інформації. При цьому обов'язково надавати учням рекомендації щодо використання ресурсів, послідовності виконання завдань, особливостей контролю тощо. Потрібно пам'ятати про інформаційно-цифрову безпеку обраного сервісу, вебресурсу, який передбачає реєстрацію. Необхідно уважно ознайомитися із правилами їх використання і, наскільки це можливо, мінімізувати обсяг персональних даних учнів, які фіксуються у віртуальному просторі. Обираючи онлайн-інструменти, варто враховувати зрозумілість та доступність інтерфейсу як для педагогів, так і для учнів. Перевагу краще віддати україномовним або англomовним ресурсам, що мають інтуїтивно зрозумілий інтерфейс.

Цифрові ресурси, рекомендовані для використання в мистецько-освітньому процесі:

Інструменти для візуалізації. Візуальне оформлення допомагає логічно структурувати будь-яку інформацію, що сприяє швидкому та ефективному засвоєнню навчального матеріалу. Саме тут можуть стати у пригоді інструменти для візуалізації даних, завдяки яким креативно та ефективно можна і виокремити головне, і з різних сторін висвітлити весь контекст: https://drive.google.com/file/d/1FWcWi_cKgDxEybdLgt5P_tZEIMBsmFOp/view?usp=sharing

Мапи думок / Mindmapping. Створення мап думок допомагає охопити, записати, запам'ятати, поєднати і вивести інформацію візуально. Їх можна створювати на папері, використовуючи стикери, кольорові олівці та ручки, але якщо Ви хочете працювати з мапами думок онлайн, то існує безліч безкоштовних і платних онлайн та офлайн-сервісів, які допоможуть ефективно, просто й ефектно укладати їх та обмінюватися ними: https://drive.google.com/file/d/1bWy2oqGySlqKYygpXbK_Hsqd0d9FD_M3/view?usp=sharing

Створення презентацій «Літаючі» та анімаційні презентації. Презентація – це графічний спосіб подачі інформації, даних і знань. Навчальна презентація призначена допомогти викладачеві забезпечити зручне і наочне викладання теоретичного і практичного матеріалу: https://drive.google.com/file/d/1bAnW9IVGY52gGv7RzOx42cn_i6a49RGJ/view?usp=sharing

Тести та опитування:

<https://drive.google.com/file/d/1Vdkd0oPNjAk435NB7L4tUaniiLDw8sD/view?usp=sharing>

Хронології / Timelines:

https://drive.google.com/file/d/1XY_36avMK6kSINE3bORaFQ1D237JD7t/view?usp=sharing

Відео з екрану / Screencasting. Безкоштовні програми, за допомогою яких можна створювати скріншоти та скрікасти, тобто захоплювати зображення і відео з екрану комп'ютера. Програми дають змогу записати те, що бачиш, записати те, що робиш, поділитися записаним з усіма: <https://drive.google.com/file/d/1-DvcapSVRF5i5CnGzMhviENo-o6ALx2B/view?usp=sharing>

Застосування перелічених цифрових ресурсів у практичній діяльності педагога надає можливість інтенсифікувати процес навчання, підвищити рівень професійної підготовки вчителя, сприяє розвитку наскрізних умінь учнів.

Нова українська школа: перезавантаження

Радимо ознайомитись з презентаціями модельних навчальних програм для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти, зокрема і програм мистецької освітньої галузі, які будуть впроваджуватися пілотними закладами загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році та вже з 1 вересня 2022/2023 навчального року набудуть чинності у 5 класах усіх без виключення ЗЗСО України. Модельні навчальні програми реалізуватимуть новий Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України за №898 від 30.09. 2020р. (покликання для ознайомлення: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>). Презентації модельних навчальних програм розміщено на сайті ІМЗО за покликанням: <https://imzo.gov.ua/prezentatsii-model-nykh-navchal-nykh-prohram-dlia-5-6-klasiv-zakladiv-zahal-noi-seredn-oi-osvity/>

Навчальна та методична література з предметів освітньої галузі «Мистецтво» зазначена у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті МОН. Під час підготовки вчителів до уроків рекомендовано використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта», **навчально-методичні посібники** для педагогів мистецької освітньої галузі, **фахові статті** з актуальної мистецько-педагогічної проблематики, електронні варіанти яких є у вільному доступі для завантаження:

1. Комаровська О. А. Мистецька освіта: передчуття змін та готовність учителя до них // Мистецтво та освіта. – 2017.– № 3. – С. 10–15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/708023/1/%D0%9C%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1>

http://lib.iitta.gov.ua/713157/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%89%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%BE.pdf

2. Комаровська О. А. Мистецькі досягнення учнів: що і як оцінюємо // Мистецтво та освіта, №4 – 2018, с. 2-7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/713157/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%89%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%BE.pdf

3. Комаровська О. А., Миропольська Н.Є. Оцінювання навчання мистецтву як засіб особистісного розвитку учня молодшого шкільного віку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309968.pdf>

4. Комаровська О. А. Художнє пізнання та емоційний інтелект особистості: точки перетину в контексті мистецької освіти // Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи. Зб. наук. праць Уманського державного пед.ун-ту ім. Павла Тичини. 2020. - № 1(3), ч.2. – С. 71-78 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_school/2020/02/12.pdf

5. Масол Д.М. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання: метод. посіб. / Л. М. Масол. – Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. – 178с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309575.pdf>

6. Оптимізація методичного забезпечення уроків мистецтва в загальноосвітній школі: методичні рекомендації / О. А. Комаровська, Н. Є. Миропольська, С. А. Ничкало. – Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. – 88 с. Електронний ресурс. Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/711638/1/04_%D0%9C%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D1%83_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%88_%D1%88%D0%BA_ALL.pdf

7. Просіна О.В. «Мистецтво» як один із головних предметів у школі Електронний ресурс. / О.В. Просіна. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/articles/845-mistetstvo-yak-odin-iz-golovnikh-predmetiv-u-shkoli>

З корисними посиланнями для учителів мистецьких дисциплін можна ознайомитись на офіційному сайті науково-методичної лабораторії громадянської, історичної та мистецької освіти кафедри методики викладання і змісту освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» за покликанням: <https://kafedraoouiv.odessaedu.net/uk/site/video.html>

Отже, сучасному учителю мистецьких дисциплін варто визначитись з пріоритетами власної педагогічної діяльності, серед яких чільне місце має займати творче застосування мистецького навчального контенту, що стане життєво необхідним для розвитку особистості учнів нового покоління.